

ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ

УДК 657.6

І.І. Конєва

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Досліджено сутність та зміст агроекологічного моніторингу, включаючи блок моніторингу якості продукції. Проаналізовано проблеми формування екологічно чистих агроєкосистем; блоки системи моніторингу якості продукції, зв'язки між ними, а також різними системами спостережень та економічного механізму управління природокористуванням.

Постановка проблеми. Протягом останніх років агропромисловий комплекс працює нестабільно, мають місце значні коливання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, збільшення показників зношеності основних фондів та виснаженості землі, скорочується поголів'я худоби, птиці тощо. Для подолання такої ситуації та можливостей використання всього потужного потенціалу аграрного сектору необхідна інформатизації АПК, що включає використання всіх новітніх технологій та систем забезпечення. Особливого значення набуває формування регіональної служби надання науково-консультаційних послуг сільськогосподарським виробникам і населенню, яка ґрунтується на обов'язковому для всіх учасників виконанні планів освоєння нової техніки і технологій, системі підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства, а також системі збору і розповсюдження наукових рекомендацій і передового досвіду в сучасних умовах для виробництва якісної, екологічно чистої продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями інформаційного забезпечення оцінки якості сільськогосподарської продукції та ефективності природокористування займаються вчені-аграрники, серед яких: П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко, М.Я. Дем'яненко, В.А. Борисова, А.В. Чупіс, О.М. Царенко, О.О. Несветов та ін. Однак більшість з цих питань потребують подальшого дослідження.

Метою статті є визначення сутності та змісту агроекологічного моніторингу, включаючи блок моніторингу якості продукції. Основними завданнями є:

- аналіз проблеми формування екологічно чистих агроєкосистем;
- дослідження блоків системи моніторингу якості продукції, зв'язки між ними, а також різними системами спостережень та економічного механізму управління природокористуванням.

Виклад основного матеріалу. Дослідження, що стосуються проблем агроекології, агроландшафтів, агроценозів, розглядають питання створення і функціонування (цілі, задачі структури, сутність, конкретні показники агроєкосистем) агроекологічного моніторингу, а також екологічного моніторингу підвищення якості продукції в АПК.

Агроекологія розглядає питання, пов'язані з впровадженням ґрунтозахисних, екологічно чистих і економічно рентабельних технологій вирощування сільськогосподарських культур, що передбачають раціональне використання сучасної техніки, засобів хімізації, високопродуктивних і стійких до шкідливих організмів і хвороб сортів сільськогосподарських рослин, чітку організацію і планування агротехнічних заходів. Таким чином, можна вважати, що в даній інтерпретації агроекологія охоплює, в основному, комплекс організаційно-технологічних питань, пов'язаних із забезпеченням якості (екологічності) продукції сільськогосподарського рослинництва [5].

Головне в створенні екологічно чистих агроєкосистем – це науково обґрунтоване ведення сільськогосподарського виробництва для одержання якісної, екологічно чистої продукції і формування екобезпечного, ековрівноваженого навколишнього середовища життєдіяльності людини.

Під агроєкологічним моніторингом розуміється, наприклад, розподілена в просторі та часі система сполучених комплексних спостережень за станом агроландшафтів, агроценозів і їхніх компонентів (ґрунтів, сільськогосподарських рослин і тварин, вод тощо). Мета агроєкологічного моніторингу полягає в поточній оцінці та контролі стану агроєкосистем і прогнозуванні впливу технологій, меліорації, забруднень на результати сільськогосподарської діяльності, здоров'я людей, стан навколишнього середовища, а також, на еколого-економічну ефективність виробництва. Предметом функціонування агроєкологічного моніторингу є зв'язки і закономірності, що визначають як умови найбільшого сприяння, так і умови, що призводять до небажаних наслідків. При цьому агроєкологічний моніторинг бере участь у розробці рекомендацій по вирішенню проблем управління системами технологічних процесів від передпосівного обробітку до виробництва харчових продуктів. Крім цього, ціллю моніторингу є розробка нормативів і стандартів, а також юридичних актів, що закріплюють ці нормативи. Необхідно відзначити, що в даному випадку агроєкологічний моніторинг охоплює і питання екологічного контролю стану агроландшафтів, а також він розглядається як певна основа для прийняття управлінських рішень еколого-економічного і юридичного характеру в сфері екологізації агропромислового виробництва [2].

Агроєкологічний моніторинг розглядається в системі моніторингу агропромислового виробництва, що включає: систему агроєкологічного моніторингу, завданнями якого є дослідження впливу агропромислового виробництва на компоненти біосфери (водні, земельні, біологічні ресурси, повітряний басейн) і визначення шляхів їх захисту.

Таким чином, моніторинг якості продукції розглядається як окрема система. Агроєкологічний моніторинг має самостійну функціонально-структурну побудову і значення в системі екологічних спостережень агропромислового виробництва. Формування моніторингу в агропромисловому виробництві є багатоаспектною проблемою, важливою складовою процесу екологізації агропромислового виробництва й обумовлює необхідність розробки відповідних теоретико-методологічних і методичних основ побудови цієї системи.

Підвищення якості продукції в агропромисловому виробництві є одним із найважливіших напрямів інтенсифікації і екологізації агропромислового виробництва, а також умовою забезпечення екологічної безпеки. Відповідно до розроблених в Україні програмами передбачене здійснення комплексу заходів, спрямованих на збільшення виробництва продуктів харчування високої якості. При цьому значна увага повинна приділятися проблемі підвищення екологічності продукції, зниженню вмісту в ній нітратів, залишків пестицидів, важких металів та інших шкідливих для організму домішок. Тому найважливішим елементом системи управління аграрним природокористуванням повинен стати не тільки екологічний моніторинг якісного і кількісного стану всіх компонентів агробіогеоценозів (ґрунти, рослини, води, повітря), а також система моніторингу якості (екологічності) продукції в агропромисловому виробництві [1].

Взаємозв'язок і взаємозалежність агроєкологічного моніторингу і системи моніторингу якості продукції очевидні. Екологічно чисті агроєкосистеми функціонально урівноважені в навколишньому середовищі, забезпечують одержання біологічно чистої продукції, запобігають міграції засобів хімізації і їхніх залишків у суміжні з агроценозами території. У залежності, наприклад, від ґрунтово-екологічних умов, великий вплив на акумуляцію нітратів у сільськогосподарських рослинах може мати будь-який чинник (показники родючості ґрунтів, світло, температура, вологість, спосіб вирощування культур тощо). Їх дія позначається на динаміці формування

нітратних фондів ґрунту і швидкості їх використання мікроорганізмами та рослинами. Домогтися істотного зниження рівня нітратів у сільськогосподарській продукції можна тільки при виконанні комплексу заходів щодо регуляції швидкості і спрямованості процесів утворення і використання нітратів у системі ґрунт – вода – добриво. Слід також відзначити необхідність формування взаємозв'язку між моніторингом якості продукції і медико-санітарним моніторингом, у задачу якого входить спостереження за рівнем захворюваності населення в залежності від рівня забруднення продуктів харчування.

Розглянемо основні теоретико-методологічні положення, що стосуються сутності та змісту системи моніторингу якості агропромислової продукції. Під нею розуміємо багатоцільову інформаційну систему, що включає комплекс наукових, технічних, інформаційно-технічних, організаційно-економічних та інших необхідних заходів, що забезпечують систематичне спостереження, включаючи контроль екологічних параметрів якості виробленої продукції у взаємозв'язку з антропогенними чинниками функціонування агробіогеоценозів і організаційно-технологічної сторони агропромислового виробництва. Основна ціль даного моніторингу, таким чином, полягає в оцінці та контролі рівня екологічності продукції і прогнозуванні впливу технологій, меліорації, забруднень на стан навколишнього середовища і ефективність агропромислового виробництва. Його основні задачі: спостереження за екологічними параметрами якості виробленої продукції; виявлення чинників і джерел антропогенного впливу на якість продукції, включаючи, насамперед, продукти харчування, а також ступеня їхнього впливу: оцінка і прогноз рівня екологічності продукції і можливих соціально-екологічних і економічних наслідків.

Упорядкування програми створення і функціонування моніторингу якості продукції передбачає вирішення наступних основних питань:

- визначення цілі й задач інформаційної системи в рамках процесу екологізації агропромислового виробництва, забезпечення населення екологічно якісними продуктами харчування;
- характеристика організаційно-правової бази створення моніторингу;
- встановлення конкретних об'єктів (сфер) спостереження і контролю;
- змісту і проведення спостережень за екологічними й іншими взаємозалежними показниками якості агропромислової продукції, а також можливостей і доцільності прогнозних оцінок;
- зв'язок з різними системами моніторингу, природного середовища з точки зору формування інформаційної бази для оцінки чинників антропогенного впливу на екологічні та якісні параметри продукції;
- формування організаційної структури функціонування моніторингу у поєднанні з існуючими системами контролю якості продукції (координуючий центр, біохімічні лабораторії, інформаційно-політичні відділи тощо);
- методичне забезпечення діяльності моніторингу, яка полягає у визначенні: порядку розрахунку показників, умов співставності у разі використання кількісних показників; послідовності розрахунків, пов'язаних з аналізом; бази порівняння;
- джерела фінансування тощо.

На рис. 1 зображено окремі блоки системи моніторингу якості продукції, зв'язки між цими блоками, а також різними системами спостережень й економічного механізму управління природокористуванням.

Показники, що характеризують рівень екологічності продукції, отримані в результаті спостережень або прогнозу, повинні оцінюватися в залежності від того, у якій галузі виробництва вони використовуються. Оцінка припускає як визначення еколого-економічного збитку в залежності від рівня якості продукції, так і вибір оптимальних управлінських рішень по регулюванню рівня екологічності.

При цьому доцільно також формування моніторингу державного регулювання якості (екологічності) продукції, оскільки проблема забезпечення населення якісними і екологічно чистими продуктами харчування відноситься до числа найбільш

актуальних із соціально-економічних, екологічних і політичних позицій і є важливою складовою сучасної аграрної політики. Поки не налагоджено моніторинг за процесами впливу держави на сільське господарство, що суттєво ускладнює природоохоронний аналіз ходу аграрної реформи і знижує обґрунтованість запропонованих рекомендацій і прогнозів.

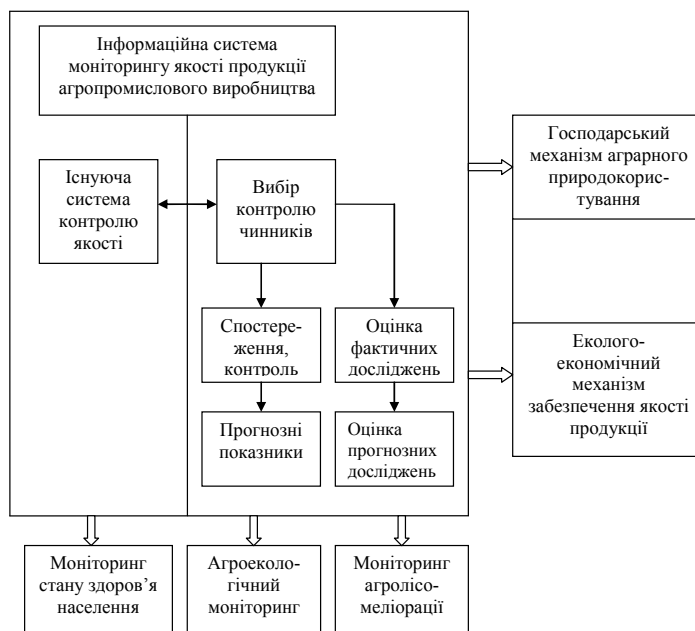

Рис. 1. Блок-схема системи моніторингу якості (виробництва екологічно чистої) продукції агропромислового виробництва

Однією з задач такого моніторингу є систематизація і класифікація урядових рішень та аналіз їх виконання. Моніторинг державного регулювання якості продукції також повинен бути спрямований на систематизацію і класифікацію рішень для визначення найбільш ефективних інструментів регулювання, зміни в ньому пріоритетів, щоб співвіднести результати такого дослідження з реальними зрушеннями в економіці якості (екологічності) продукції. У підсумку формується можливість зіставлення цілей і задач держави по забезпеченню якості (екологічності) продукції, намірів і їх фактичної реалізації. Це також припускає визначення ступеня виконання зобов'язань, прийнятих на себе державою і зафіксованих у відповідних офіційних рішеннях і документах різного рівня.

Для формування системи моніторингу якості (екологічності) продукції, особливо для фінансування підготовчих робіт (наприклад, розробка програми і проекту) доцільно створити спеціальний позабюджетний агроекологічний фонд та використовувати кошти регіонального позабюджетного природоохоронного фонду. Поточне фінансування діяльності моніторингу може здійснюватися шляхом віднесення певної частини витрат на собівартість агропромислової продукції з урахуванням рентабельності виробництва [4].

Висновки. Створення моніторингу якості продукції є необхідною умовою екологізації агропромислового виробництва, але не достатньою для повної оцінки впливу екологічних і якісних параметрів продуктів харчування (включаючи, насамперед, забруднення, шкідливі домішки) на здоров'я людей, оскільки певний (негативний) внесок у рівень захворюваності населення вносить імпорт неякісних харчових продуктів.

Для удосконалення системи інформаційного забезпечення необхідно поглиблення застосування моніторингу як комплексу наукових, технічних, технологічних, організаційних й інших заходів, що забезпечують систематичний контроль за станом і тенденцією розвитку природних і техногенних процесів, стану виробництва екологічно чистої продукції, якості земельних ресурсів та екологічного стану ґрунтів.

SUMMARY

The author studies the essence and content of the agro-ecological monitoring, including production quality monitoring. She also analyzes the issues of formation of environmentally friendly agro-ecosystems, blocks of the system of production quality monitoring, links between them, as well as various observing systems and economic mechanism of environmental management.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Кошій О. Проблеми виготовлення екологічно чистих продуктів харчування в Україні / О. Кошій // Маркетинг в Україні. – 2007. – №3. – С. 40-44.
2. Організація інформаційно-консультативного забезпечення АПК України / [ред. П.Т. Саблук]. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 439 с.
3. Сулима М.І. Економічна ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах // М.І. Сулима. – Економіка АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал. – Вип. 2. – 2009. – С. 88-94.
4. Царенко О.М. Управління якістю агропромислової продукції: навч. посібн. [для студ. вищ. аграр. закл.] / О.М. Царенко, В.П. Руденко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 431 с.

Надійшла до редколегії 6 травня 2012 р.